অধ্যায় ৯ ঃ ৰাজনৈতিক আদর্শ - ২

অধ্যায় গাঁথনি

৯.১ উদ্দেশ্য

৯.২ পৰিচয়

৯.৩ সাম্যবাদ

৯.৩.১ সাম্যবাদৰ তাত্বিক মাত্রা

৯.৩.২ সাম্যবাদৰ ব্যৱহাৰিক মাত্রা

৯.৩.৩ সাম্যবাদৰ বৈশিষ্ট্যমূলক বিশেষত্ব

৯.৩.৪ সাম্যবাদৰ সমালোচনা

৯.৩.৫ সমাজবাদ আৰু সাম্যবাদৰ সাধাৰণ বৈশিষ্ট্য

৯.৪ ফেচিবাদ

৯.৪.১ ফেচিবাদৰ উত্থান

৯.৪.২ ফেচিবাদৰ লক্ষ্যণীয় বৈশিষ্ট্য

৯.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৯.৬ অধিক জানিবলৈ

৯.৭ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

৯.৮ আৰ্হি প্রশ্ন

৯.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি -

- সাম্যবাদ তথা ইয়াৰ বৈশিষ্ট্যমূলক বিশেষত্ব আৰু সমাজবাদৰ সৈতে সম্পর্ক ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- ফেচিবাদ ব্যাখ্যা কৰাৰ লগতে ফেচিবাদৰ উত্থানৰ সৈতে জড়িত বিভিন্ন দিশ আৰু ইয়াৰ বিভিন্ন বৈশিষ্ট্য আলোচনা কৰিব পাৰিব।

৯.২ পৰিচয় (INTRODUCTION)

পূর্বৰ অধ্যায়ত আমি গণতন্ত্র, পুঁজিবাদ আৰু সমাজবাদৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিছিলো। এই অধ্যায়ত আমি আন দুটা আদর্শৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিম। সেই দুটা আদর্শ হৈছে সাম্যবাদ আৰু ফেচিবাদ।

৯.৩ সাম্যবাদ (COMMUNISM)

সাধাৰণ অর্থত সাম্যবাদ হৈছে অতি প্ৰাচীন অৱধাৰণা আৰু বিশ্বৰ বিভিন্ন ধর্মীয় তথা দর্শনৰ গ্ৰন্থত ইয়াৰ উল্লেখ আছে। কিন্তু বিশেষ অর্থত ই হৈছে এক সিদ্ধান্ত যিটোৰ উৎস হৈছে ১৮৪৭-৪৮চনৰ মার্ক্স আৰু এংগেলছৰ 'Communist Manifesto'। ইয়াক বিজ্ঞানসম্মত সমাজবাদ অথবা মার্ক্সবাদ বুলিও জনা যায়। 'Communist Manifesto' ত মার্কসে কৈছে যে, শাব্দিক অর্থত সাম্যবাদ হৈছে অত্যাৱশ্যকীয়ভাৱে এক প্ৰক্ৰিয়াৰ সূত্ৰ, ইয়ে নীতি নির্ধাৰণৰ প্ৰয়াস কৰে যাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি পুঁজিবাদৰ পৰা সমাজবাদলৈ পৰিৱর্তন হ'ব পাৰে আৰু ইয়াৰ দুটা অত্যাৱশ্যকীয় সিদ্ধান্ত হৈছে শ্ৰেণী সংগ্ৰাম আৰু বিপ্লৱ অর্থাৎ সর্বহাৰা শ্ৰেণীলৈ বলপূর্বকভাৱে ক্ষমতাৰ স্থানান্তৰ। মার্ক্স আৰু এংগেলছৰ পৰৱর্তী লিখনীত ইয়াক বহলাই ব্যাখ্যা কৰা হৈছে। গতিকে মার্ক্সবাদ হৈছে সাম্যবাদৰ আদর্শমূলক ভেঁটি। কিন্তু ১৯১৯ চনত ৰাছিয়াৰ প্ৰেক্ষাপটত লেনিনে ইয়াক প্ৰয়োগ কৰিছিল সেয়ে মহান ৰাছিয়াৰ নেতাজনৰ কার্য আৰু আদর্শতহে ইয়াৰ প্ৰায়োগিক দিশ পৰিস্ফুট হয়। সেইবাবে মার্ক্সবাদক সাম্যবাদৰ তাত্ত্বিক ৰূপ আৰু লেনিনবাদক ইয়াৰ ব্যৱহাৰিক ৰূপ বুলি কোৱা হয়। বিশ্বৰ অন্য দেশত ইয়াৰ বিকাশ ঘটিছে বহু বিশিষ্ট ব্যক্তিৰ নেতৃত্বত আৰু এই মহান ৰাষ্ট্ৰীয় নেতাসকলৰ নামো মার্ক্সবাদ-লেনিনবাদৰ সৈতে সংযুক্ত হৈছে বিভিন্ন সময়ত। গতিকে সাম্যবাদৰ দুটা দিশ আছে তাত্ত্বিক আৰু ব্যৱহাৰিক। মার্ক্সৰ 'Communist Manifesto'ত ইয়াৰ তাত্ত্বিক দিশ আৰু মহান নেতাসকলৰ কার্য আৰু আঁচনিত ইয়াৰ ব্যৱহাৰিক দিশ দেখা যায়। এতিয়া আমি সাম্যবাদৰ দুটা দিশক পৰৱর্তী শিতানত আলোচনা কৰিম।

৯.৩.১ সাম্যবাদৰ তাত্ত্বিক মাত্ৰা (Theoretical Dimension)

মার্ক্স আৰু এংগেল্ছৰ লগতে অন্যান্য সকলৰ ব্যাখ্যা অনুসৰি সকলো সামাজিক বিকাশৰ কাৰণ হৈছে বিসংগতিৰ নিয়ম আৰু এই ক্ষেত্ৰত বস্তুগত শক্তিয়ে নির্ণায়ক ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে। সমাজক দুটা প্ৰতিযোগী শ্ৰেণীত ভাগ কৰা হৈছে। ইয়াত শাসক আৰু শোষণকাৰী শ্ৰেণী সিদ্ধান্ত ৰূপে পৰিগণিত হয় তথা শোষিত আৰু অৱদমিত শ্ৰেণীয়ে সিদ্ধান্ত বিৰোধী ৰূপত দেখা দিয়ে। এই দুই শ্ৰেণীৰ পৰস্পৰ বিৰোধিতাৰ ফলস্বৰূপে সামাজিক বিকাশ সাধন হয়। এই ব্যাখ্যাৰ আধাৰত মার্ক্স আৰু এংগেল্ছে ভৱিষৎ বাণী কৰিছিল যে সমাজত পুঁজিবাদৰ স্থানত সমাজবাদ প্ৰতিষ্ঠাপিত হ'ব। এয়া প্ৰকৃততে অৱহেলিত আৰু শোষিত শ্ৰেণীৰ বাবে এক মহান বার্তা আছিল।

বিপ্লৱ হৈছে আৱশ্যাম্ভাৱী কাৰণ শ্ৰমিক শ্ৰেণীৰ ৰূপত পুঁজিবাদী শ্ৰেণীৰ শত্ৰু থাকে। পুঁজিবাদী আৰু সাম্ৰাজ্যবাদীসকলে প্ৰতিষ্ঠা কৰা সমগ্ৰ ব্যৱস্থা সর্বহাৰা শ্ৰেণীৰ মাধ্যমত একচ্ছত্ৰী আৰু শোষক শ্ৰেণীৰ বিৰুদ্ধে থিয় দিব পাৰে আৰু ইয়ে নির্দিষ্ট দেশত শ্ৰমিক শ্ৰেণীৰ অগ্ৰদূত ৰূপে সাম্যবাদী দলৰ নেতৃত্বত মার্ক্সৰ সমাজবাদৰ উত্থানক

সূচাব।

Communist Manifesto ত 'গণতান্ত্রিক বিপ্লৱ' ৰূপে সামন্ততান্ত্রিক ব্যৱস্থাৰ বিলোপ ঘটি পুঁজিবাদৰ উত্থানৰ প্রসংগ সন্নিবিষ্ট হৈছে কাৰণ ইয়ে পৰৱর্তী সময়ত সমাজবাদৰ উত্থানৰ বাট মুকলি কৰে যিটোৱে এখন দেশত শোষিত শ্রেণীৰ প্রথম বিজয়ক সূচায়। তদুপৰি ইয়াৰ দ্বাৰা বিশ্বৰ অন্যান্য প্রান্ততো সর্বহাৰা শ্রেণীৰ বিজয়ৰ বাট মুকলি হয়।

৯.৩.২ সাম্যবাদৰ ব্যৱহাৰিক মাত্রা (Practical Dimension)

পূর্বে উল্লেখ কৰাৰ দৰে সাম্যবাদ হৈছে প্রধানকৈ এক ব্যৱহাৰিক সূত্র যাৰ লক্ষ্য হৈছে মার্ক্স আৰু এংগেল্‌ছে বর্ণনা কৰা সমাজবাদক প্রতিফলিত কৰা। ইয়াৰ বাবে বিপ্লৱৰ প্রয়োজন। সাম্যবাদীসকলৰ দৃষ্টিত এনে ধৰণৰ বিপ্লৱ সর্বহাৰাসকলৰ দ্বাৰা সাম্যবাদী দলৰ নেতৃত্বত সম্পন্ন হয়। শ্রমিক শ্রেণীৰ এনে বিপ্লৱ দমন কৰিবলৈ বুর্জোৱা শ্রেণীয়ে সকলো ধৰণৰ প্রয়াস অব্যাহত ৰখাৰ বাবে শ্রমিক শ্রেণীয়ে নিজৰ লক্ষ্য পূৰণ কৰিবলৈ বিদ্রোহ আৰু হিংসাৰ সকলো পন্থা গ্রহণ কৰে।

সাম্যবাদৰ সিদ্ধান্তৰ দুটা পর্যায় আছে। সেইকেইটা হৈছে-

- **ৰূপান্তৰৰ পর্যায় ঃ** বিপ্লৱত শ্রমিক শ্রেণীৰ বিজয়ৰ ঠিক পিচতে এই পর্যায়ৰ সৃষ্টি হ'ব পাৰে আৰু নতুন ধৰণৰ ৰাষ্ট্রক 'সর্বহাৰাৰ একনায়কত্ববাদ' বুলি জনা যায়। এই ৰাষ্ট্রৰ লক্ষ্য হৈছে পুঁজিবাদ, সামন্ততান্ত্রিক প্রভুসকল, প্রতিক্রিয়াশীল শক্তি আৰু বিপ্লৱ বিৰোধীসকলক নির্মূল কৰা। এখন শ্রেণীহীন সমাজ প্রতিষ্ঠা কৰিবলৈ ই সকলো ধৰণৰ শক্তি আৰু বলপ্রয়োগ কৰে। ৰাছিয়াত ১৯১৭ চনত আৰু চীনত ১৯৪৯ চনত এই ধৰণৰ ৰাষ্ট্র গঢ়ি উঠিছিল। কিন্তু ৰাছিয়া আৰু চীনৰ প্রসংগৰ পার্থক্যই দেখুৱাইছিল যে যি ক্ষেত্রত ৰাছিয়াত সকলো অর্থনীতি ৰাষ্ট্রৰ হাতত অর্পণ কৰি 'সম্পূর্ণ ৰাষ্ট্র'ৰ ধাৰণাই দেখা দিছিল তেনে ক্ষেত্রত চীনত 'মিশ্রিত অর্থনীতি'ৰ জৰিয়তে সাম্যবাদৰ একত্রীকৰণত গুৰুত্ব প্রদান কৰা হৈছিল। অৱশ্যে সকলো ধৰণৰ সাম্যবাদীয়ে একে দৃষ্টিভংগীৰ পোষকতা কৰে যে সমাজবাদৰ সকলো প্রকাৰৰ শত্রু নির্মূল কৰিবলৈ ৰাষ্ট্রই বল প্রয়োগকাৰী আৰু দমনমূলক চৰিত্র গ্রহণ কৰে। এই নতুন ৰাষ্ট্রক লেনিনৰ পৰিভাষাত 'অর্ধ ৰাজ্য' আখ্যা দিয়া হয় আৰু ইয়ে এই বিপ্লৱী শ্রমিক শ্রেণীৰ প্রতিনিধিৰূপে কার্য কৰে। ইয়াৰ দ্বাৰা বুজোৱা হৈছে যে এই পর্যায়ত ৰাষ্ট্রই দমনমূলক তথা স্বৈৰাচাৰী ৰূপে দেখা দিয়ে, ইয়ে বাধ্যতামূলকভাৱে ক্ষমতাৰ প্রয়োগ কৰে তথা ই সম্পূর্ণৰূপে গণতান্ত্রিক নহয় বা ৰাষ্ট্রৰ সকলো দলক এনে ৰাষ্ট্রই প্রতিনিধিত্ব নকৰে। ইয়াৰ বিপৰীতে এনে ৰাষ্ট্রই কেৱল এটা দল অর্থাৎ সর্বহাৰাৰ দলকহে

প্ৰতিনিধিত্ব কৰে আৰু এই দলে ৰাষ্ট্ৰৰ মাধ্যমত বুৰ্জোৱা শ্ৰেণীক দমন কৰে।

- **চূড়ান্ত পৰ্যায় ঃ** এই পৰ্যায় হৈছে বিপ্লৱোত্তৰ পৰ্যায় অথবা সামাজিক বিকাশৰ অন্তিম স্তৰ য'ত মানুহৰ পূৰ্ণ স্বাধীনতা অৰ্থাৎ সাম্যবাদী ৰাষ্ট্ৰৰ অধীনত নিৰ্ধাৰণ কৰিবলগীয়া লক্ষ্য নিশ্চিত কৰা হয়। নৈৰাজ্যবাদীসকলে ইয়াক ৰাষ্ট্ৰ, পুঁজিবাদী আৰু ধৰ্মৰ হকা-বধাৰ পৰা মানুহৰ পূৰ্ণ স্বাধীনতা নিশ্চিত কৰা ভৱিষ্যতৰ সমাজ আখ্যা দিছে। এইটো হৈছে এনে পৰ্যায় য'ত ৰাষ্ট্ৰ অপ্ৰাসংগিক হৈ পৰাৰ লগতে শ্ৰেণীহীন সমাজ গঠন হয়। সৰ্বহাৰাৰ একনায়কত্ববাদত ই ৰাষ্ট্ৰবিহীন জীৱনৰ সূত্ৰপাত ঘটায়। সাম্যবাদীসকলে আশা কৰে যে এনে এটা সময় আহিব য'ত মানুহ সকলো ধৰণৰ বলপ্ৰয়োগ, শোষণ আৰু দমনৰ পৰা মুক্ত হৈ পৰিব। সকলো ৰাজহুৱা বিষয় মানুহৰ মুক্ত আৰু স্বেচ্ছাসেৱী সংস্থাৰ দ্বাৰা পৰিচালিত হ'ব। যিমান দিনলৈকে শ্ৰেণীসংগ্ৰাম অব্যাহত থাকে ৰাষ্ট্ৰৰ ধাৰণাও অব্যাহত থাকিব, শ্ৰেণী বিভাজনৰ প্ৰভাৱ নোহোৱা হোৱাৰ লগে লগে ইয়াৰো প্ৰভাৱ হ্ৰাস পাব। এংগেলছৰ মতে, যিহেতু ৰাষ্ট্ৰ কেৱল এক অস্থায়ী সংস্থা যাক বিৰোধীসকলক শক্তিপ্ৰয়োগ কৰি দমন কৰিবলৈ বিপ্লৱত ব্যৱহাৰ কৰা হয়, এনে ক্ষেত্ৰত এক মুক্ত আৰু জনপ্ৰিয় ৰাষ্ট্ৰৰ ধাৰণা প্ৰলাপৰ বাহিৰে একো নহয়। যেতিয়ালৈকে সৰ্বহাৰাসকলে ৰাষ্ট্ৰৰ প্ৰয়োজন অনুভৱ কৰে তেতিয়ালৈকে ইয়াৰ প্ৰয়োজন স্বাধীনতাৰ স্বাৰ্থৰ পৰিৱৰ্তে তেওঁলোকৰ বিৰোধীসকলক দমনৰ বাবেহে অনুভৱ কৰে আৰু যিসময়ত স্বাধীনতাৰ প্ৰসংগ উত্থাপন কৰা সম্ভৱ হয় তেতিয়ালৈকে এনে ধৰণৰ ৰাষ্ট্ৰৰ অস্তিত্ব মজুত থাকে।

Insurrection অৰ্থাৎ বিদ্রোহৰ দ্বাৰা কৰ্তৃপক্ষ বা প্ৰচলিত চৰকাৰৰ বিৰুদ্ধে তাৎক্ষণিক বিপ্লৱৰ কাৰ্যক বুজোৱা হৈছে।

৯.৩.৩ সাম্যবাদৰ বৈশিষ্ট্যমূলক বিশেষত্ব (Distinctive Features of Communism)

- উৎপাদনৰ সাম্যবাদী ধৰণ উৎপাদনৰ ক্ষেত্ৰত একক ধৰণৰ (ৰাজহুৱা, অৰ্থাৎ সমগ্ৰ ৰাইজৰ অধীনস্থ) মালিকীস্বত্বক সূচায়।
- 'প্ৰত্যেকৰে দক্ষতা অনুসৰি পৰা প্ৰত্যেকৰে প্ৰয়োজন অনুসৰি' সমাজৰ সামগ্ৰিক বিকাশে এই মহান সূত্ৰ বুজি উঠাত সহায় কৰে।
- সাম্যবাদী শ্ৰমত ৰাইজ নিয়োগ হয় আৰু নিজৰ কামৰ বাবে কোনো মজুৰি লাভ নকৰে। ইয়াৰ পৰিৱৰ্তে প্ৰত্যেকৰে দক্ষতা খটুৱাই ৰাইজৰ ব্যৱহাৰৰ লগতে সমাজৰ ভালৰ দিশত কাম কৰাৰ মূল প্ৰয়োজনীয়তাক তেওঁলোকে অভিজ্ঞতা ৰূপে লাভ কৰে।
- সমাজত শ্ৰেণীসমূহ অন্তৰ্ধান হোৱাৰ পিছত সমাজৰ সকলো সদস্যৰ মাজত সামাজিক সমতাৰ লক্ষ্য পূৰণ হয়।

- ৰাজহুৱা স্ব-প্রশাসনৰ অর্থ হৈছে সমাজৰ সকলো বিষয় আৰু সামাজিক জীৱনৰ সকলো দিশলৈ মুক্ত আৰু সামাজিকভাৱে সচেতন কর্মী ব্যক্তিক আকর্ষণ কৰা।
- এখন সাম্যবাদী সমাজত অস্তিত্ব আৰু বিকাশৰ বাবে ৰাইজৰ কল্যাণ আৰু সর্বাংগীন উন্নতিক মূল লক্ষ্য ৰূপে গ্রহণ কৰা হয়।

৯.৩.৪ সাম্যবাদৰ সমালোচনা (Criticism of Communism)

- যিহেতু সাম্যবাদ প্রধানকৈ শ্রেণীযুদ্ধৰ ভেটিৰ ওপৰত নির্ভৰশীল ই আমাৰ সামাজিক জীৱনৰ অত্যাধিক সৰলীকৃত দৃষ্টিভংগীৰ পৰিৱর্তে এক বিপজ্জনক দৃষ্টিভংগী প্রদর্শন কৰে। ইয়াৰ দ্বাৰা প্রথমে সমাজক দুটা বিৰোধী গোটত বিভক্ত কৰি তেওঁলোকক যুদ্ধত লিপ্ত কৰাই শ্রমিক শ্রেণীৰ স্বার্থৰ পৰিৱর্তে সাম্যবাদীসকলৰ স্বার্থত ৰাষ্ট্রৰ ক্ষমতা কঢ়াৰ প্রয়াসৰ দ্বাৰা এক ক্ষতিকাৰক লক্ষ্য বিচাৰি উলিয়াব পৰা যায়।
- কোনো সিদ্ধান্তৰ সপক্ষে হিংসাত্মক পন্থাৰ প্রয়োগ উচিত নহয়। হিংসাত্মক পন্থা গ্রহণ কৰি ধ্বংসৰ পথতহে অগ্রসৰ হোৱা যায়। হিংসাই সদায় হিংসাৰহে সৃষ্টি কৰে। ইয়ে সমাজৰ ক্ষতিসাধন কৰিব পাৰে। এক হিংসাত্মক বিপ্লৱে ৰাইজৰ জীৱন আৰু সম্পত্তিৰ অকল্পনীয় ক্ষতিসাধনৰ পথ মুকলি কৰিব পাৰে।
- বিপ্লৱৰ পিছত ৰাষ্ট্রৰ চৰিত্র হৈছে একনায়কত্ববাদী আৰু ইয়াক সর্বহাৰাৰ একনায়কত্ববাদ আখ্যা দি গণতন্ত্রৰ ৰূপ দিয়া হৈছে। কিন্তু একনায়কত্ববাদ হৈছে একনায়কত্ববাদেই লাগিলে সেয়া এজন ব্যক্তিৰ দ্বাৰাই হওক অথবা এটা শ্রেণীৰ দ্বাৰাই হওক। এয়া হৈছে এটা ডাঙৰ বেয়া দিশ। সেইবাবে তাত্বিকভাৱে এয়া শ্রমিক শ্রেণীৰ একনায়কত্ববাদ হলেও প্রকৃ ততে এয়া লেনিন আৰু অন্যান্যসকলৰ নেতৃত্বত সাম্যবাদী দলৰ অতি ক্ষুদ্র গোটৰ স্বেচ্ছাচাৰী শাসন। ই শ্রমিক শ্রেণীৰ বাবে গণতন্ত্র হ'লেও ইয়াৰ শত্রুসকলৰ বাবে একনায়কত্ববাদ ৰূপে দেখা দিয়ে। যিকোনো সাম্যবাদী দেশত ৰাষ্ট্র হৈছে সবাতোকৈ বলপ্রয়োগকাৰী আৰু দমনমূলক সংস্থা যাক সাম্যবাদী নেতাসকলৰ এটা চামে ব্যৱহাৰ কৰে সমাজবাদী সিদ্ধান্তক উৎখাত কৰিবলৈ।

৯.৩.৫ সাম্যবাদ আৰু সাম্যবাদৰ সাধাৰণ বৈশিষ্ট্য (Common features of Socialism and Commuism

- দুয়ো ক্ষেত্রতে বস্তুগত দিশৰ উৎপাদন হৈছে ৰাজহুৱা মালিকীস্বত্ত, বন্ধুত্বমূলক সহযোগিতা আৰু শোষণমুক্ত শ্রমিক শ্রেণীৰ পাৰস্পৰিক সহায়ৰ সম্পর্কৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি গঢ় লোৱা।

- ইয়াত কোনো শোষক শ্রেণী, মানুহে মানুহক কৰা শোষণ, কোনোধৰনৰ সামাজিক, জাতিগত অথবা প্রাকৃতিক দমন নাথাকে।
- সামাজিক উৎপাদনৰ লক্ষ্য হৈছে শ্রমিক শ্রেণীৰ কল্যাণ, তেওঁলোকৰ বস্তুগত আৰু সাংস্কৃতিক প্রয়োজনীয়তা পূৰণ, তেওঁলোকৰ দক্ষতা আৰু প্রতিভাৰ বিকাশ সাধন। শ্রমিক শ্রেণীয়ে নিজে এই লক্ষ্য পূৰণ কৰে।
- সামাজিক উৎপাদনৰ লগতে সামাজিক জীৱনৰ সকলো দিশৰ এক পৰিকল্পিত আৰু সমানুপাতিক হাৰত বিকাশ ঘটে।
- সমাজ হৈছে প্রতিদ্বন্দ্বিতা আৰু সংঘাতমুক্ত এক সংহত ব্যৱস্থা। সমাজৰ আধ্যাত্মিক দিশটো বিজ্ঞানসম্মত দৃষ্টিভংগীৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি গঢ়ি উঠা।
- ক্রমাগতভাৱে সামাজিক প্রগতি, ৰাষ্ট্রসমূহৰ মাজত শান্তি আৰু বন্ধুত্বৰ ভাবৰ বিকাশ ঘটোৱা হয়।

Repudiation বা অগ্রাহ্য হৈছে গ্রহণ বা সমর্থন (কোনো এটা বিষয় বা দিশক) নকৰা কার্য।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ সাম্যবাদৰ প্রতিষ্ঠাতা কোন?

.....

.....

প্রশ্ন নং ২ ঃ সাম্যবাদৰ অন্যান্য ব্যৱহৃত প্রতিশব্দ কি কি?

.....

.....

৯.৪ ফেচিবাদ (FASCISM)

ফেচিবাদক বিংশ শতিকাত গঢ় লৈ উঠা অন্যতম গণ আন্দোলন আখ্যা দিয়া হয়। জে এছ বর্ণি্ছৰ মতে ফেচিবাদক সাধাৰণভাৱে পৰম্পৰাৰ সোঁতে নির্ধাৰণ কৰা এক ৰাজনৈতিক আৰু সামাজিক ক্রম বুলিব পৰা যায় যিয়ে ইউৰোপীয় সভ্যতা, ৰোমান সাম্রাজ্যই প্রথমে সৃষ্টি কৰা পৰম্পৰা আৰু পৰৱর্তী সময়ত কেথলিক গীর্জাঘৰসমূহে সৃষ্টি কৰা পৰম্পৰাক গঢ় দিলে। বিপৰীত অর্থত ফেচিবাদে ধর্মীয় নৱজাগৰণ, সংস্কাৰ আৰু পৰৱর্তী সময়ত ফৰাচী বিপ্লৱত প্রথমবাৰ মূর্ত হৈ উঠা ব্যক্তিৰ মানসিকতাৰ অগ্রাহ্যকৰণক সূচাইছে।

এবেনষ্টেইন (Ebenstein)ৰ মতে, ফেচিবাদ হৈছে মুক্তপন্থী জীৱনৰ বিৰুদ্ধে এক বৈপ্লৱিক সর্বগ্রাসী বিদ্রোহ। গতিকে ফেচিবাদ হৈছে তীব্র জাতীয়তাবাদী, সামৰিক আৰু সাম্রাজ্যবাদী দল এটাৰ একনায়কত্ববাদৰ মাধ্যমত চৰকাৰ আৰু সমাজৰ সর্বগ্রাসী সংস্থা।

ৰজনী পালমে দত্ত (Rajni Palme Dutta) ই লিখিছে, প্রকৃততে ফেচিবাদ হৈছে প্রচলিত পুঁজিবাদী সমাজৰ বিৰোধিতাৱে গঢ়ি উঠা কোনো একলেখিয়া স্বতন্ত্র সিদ্ধান্ত অথবা

ব্যৱস্থা নহয়। ইয়াৰ বিপৰীতে ফেচিবাদ হৈছে সহজাত প্ৰৱণতা আৰু আধুনিক পুঁজিবাদৰ চৰম ক্ষয়ৰ কেতবোৰ পৰিস্থিতিত সম্পূৰ্ণৰূপত ক্ৰমাগত কার্য।

৯.৪.১ ফেচিবাদৰ উত্থান (Rise of Fascism)

প্ৰথম বিশ্বযুদ্ধৰ সময়ত(১৯১৪-১৮লৈ) ইটালীয়ে ইংলেণ্ড আৰু ফ্ৰান্সৰ পক্ষ লৈছিল। সেই বাবে জার্মানী আৰু অষ্ট্ৰিয়াৰ হাতত ইটালীয়ে ব্যাপক ক্ষতিৰ সন্মুখীন হ'বলগীয়া হৈছিল। লণ্ডনৰ গোপন চুক্তিৰ সময়ত ইংলেণ্ডে ইটালীক পর্যাপ্ত ধন আৰু এক বৃহৎ ক্ষেত্ৰ প্ৰদান কৰিবলৈ ৰাজী হৈছিল। কিন্তু যেতিয়া যুদ্ধত ইংলেণ্ড জয়ী হ'ল তেতিয়া ইটালীৰ এই দাবী সম্পূৰ্ণৰূপে নস্যাৎ কৰা হ'ল। প্ৰথম বিশ্বযুদ্ধৰ সময়ত ইটালীয়ে বৃহৎ লোকচানৰ সন্মুখীন হ'বলগীয়া হয়। সেইবাবে ইটালীৰ ৰাইজৰ মাজত প্ৰচণ্ড ক্ষোভে দেখা দিয়ে।

দ্বিতীয়তে, যুদ্ধৰ পিছতে ইটালীত বৃহৎ হাৰত সম্প্ৰসাৰিত অসন্তুষ্টিয়ে দেখা দিয়ে, কাৰণ সেনাৰ মাজত ছাটাই অভিযান চলিছিল। সাম্যবাদীসকলে সাম্যবাদৰ প্ৰতিষ্ঠাৰ বাবে শ্ৰমিকসকলক ধর্মঘট কৰিবলৈ উচটনি দিয়াত উৎপাদনৰ পৰিমানো হ্ৰাস পাবলৈ ধৰিছিল।

তৃতীয়তে, ইটালীত জীৱনযাত্ৰাৰ সকলো দিশতে বিশৃংখলা আৰু বেমেজালিয়ে গা কৰি উঠিছিল।

চতুর্থতে, প্ৰথম বিশ্বযুদ্ধৰ পিছত ইটালীত প্ৰতিষ্ঠা হোৱা গণতান্ত্ৰিক চৰকাৰখনে দেশখনৰ এটাও সমস্যা সন্তোষজনকভাৱে সমাধান কৰিব পৰা নাছিল

এনে পৰিস্থিতিত মুছৌলিনীয়ে ফেচিবাদৰ সিদ্ধান্ত প্ৰতিষ্ঠা কৰে। এনেদৰে ফেচিবাদে ৰাজনৈতিক দলৰ ৰূপত ১৯২৯ চনলৈ ক্ষমতা দখল কৰি আছিল।

৯.৪.২ ফেচিবাদৰ লক্ষ্যণীয় বৈশিষ্ট্য (Salient Features of Fascism)

প্ৰকৃততে ফেচিবাদ কোনো সিদ্ধান্ত নাছিল আৰু ইয়াৰ কোনো বিস্তৃত কার্যসূচীও নাছিল। ই আছিল হিংসাৰ মাধ্যমত ক্ষমতা দখল আৰু ভোগ কৰাৰ এক কৌশল। মুছৌলিনীৰ ভাষাত, 'আমাৰ কার্যসূচী সৰল, আমি ইটালী শাসন কৰিব বিচাৰো। তেওঁলোকে আমাক কার্যসূচী বিচাৰিছে কিন্তু এনে কার্যসূচী ইতিমধ্যে বহুতো আছে। ইটালীৰ মোক্ষ লাভৰ বাবে কোনো কার্যসূচীয়ে নহয় বৰঞ্চ মানুহ আৰু ইচ্ছাশক্তিয়েহে অপেক্ষা কৰিছে। আনুষ্ঠানিক নীতিসমূহ হৈছে লোহা আৰু টিনৰ শিকলি। ফেচিবাদীসকল হৈছে ইটালীৰ ৰাজনীতিৰ অঘৰী ব্যক্তি আৰু কোনো নির্দিষ্ট নীতিয়ে এওঁলোকক বান্ধি ৰখা নাই। তেওঁলোকে ইটালীৰ ৰাইজৰ ভৱিষ্যতৰ উন্নতি, এই এটাই লক্ষ্যৰ দিশে অবিৰতভাৱে অগ্ৰসৰ হয়।'

- ফেচিবাদীসকলে ৰাষ্ট্ৰক মহিমামণ্ডিত কৰে। তেওঁলোকৰ মতে ব্যক্তিসকলৰ বাহিৰেও ৰাষ্ট্ৰৰ এক ব্যক্তিত্ব, ইচ্ছা আৰু নিজস্ব সমাপ্তি থাকে। তেওঁলোকৰ মতে ৰাষ্ট্ৰ হৈছে সামঞ্জস্যপূৰ্ণ ব্যক্তিৰ এটা সমূহ যিসকলক একগোট কৰি ৰাখে এক সাধাৰণ ভাষা, ৰীতি, পৰম্পৰা আৰু ধৰ্মই। কেৱল ৰাষ্ট্ৰীয় জীৱনৰ প্ৰেক্ষাপটতহে ব্যক্তিসকলৰ অৰ্থ থাকে আৰু ইয়াৰ পৰা বিচ্ছিন্ন হ'লে ব্যক্তিসকল কেৱল একোটা বিমূৰ্ত সংস্থাৰ বাহিৰে একো নহয়। ৰাষ্ট্ৰ নিজে স্বয়ংসম্পূৰ্ণ সংস্থা আৰু ইয়াৰ জীৱনক নিৰৱচ্ছিন্ন আৰু চিৰস্থায়ী বিবেচনা কৰা হৈছিল।
- ফেচিবাদীসকলে ৰাষ্ট্ৰক মহিমামণ্ডিত কৰিছিল আৰু এইকাৰ্যই ইয়াৰ সমাপ্তিৰূপে পৰিগণিত হৈছিল। ব্যক্তিজীৱনৰ মূল্যৰ বিনিময়তো ৰাষ্ট্ৰক মহিমামণ্ডিত কৰা হৈছিল।
- ফেচিবাদীসকলে কোনো যুক্তিত বিশ্বাস কৰা নাছিল। এনে বিশ্বাসহীনতাই সম্ভৱতঃ ফেচিবাদৰ আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ বিশেষত্ব আছিল। ফেচিবাদে মানুহক অযুক্তিকৰ প্ৰাণীৰূপে বিবেচনা কৰিছিল আৰু সেইবাবে এই নীতিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি তেওঁৰ সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক কাৰ্যসূচী নিৰ্ধাৰণ কৰা হৈছিল। এনেদৰে ফেচিবাদ আছিল যুক্তিৰ বিৰুদ্ধে বিদ্ৰোহ। ইয়ে যুক্তিৰ পৰিৱৰ্তে প্ৰবৃত্তি আৰু আলোচনাৰ পৰিৱৰ্তে কাৰ্যক উচ্চ বুলি গণ্য কৰিছিল।
- ফেচিবাদে কল্পনাত বিশ্বাস কৰিছিল। বিজ্ঞানসন্মত শিক্ষাৰ পৰিৱৰ্তে প্ৰচাৰত অধিক গুৰুত্ব দিয়া হৈছিল।
- ফেচিবাদী ৰাষ্ট্ৰত অধিক স্বাধীনতাৰ কোনো অৱকাশ নাছিল কাৰণ ফেচিবাদীসকলে ব্যক্তিৰ স্বাধীনতাতকৈ ৰাষ্ট্ৰৰ মহানতাত অধিক জোৰ দিছিল।
- ফেচিবাদীসকলে এক কৰ্তৃত্বসুলভ, সৰ্বগ্ৰাসী আৰু সৰ্বশক্তিমান ৰাষ্ট্ৰত বিশ্বাস কৰিছিল। তেওঁলোকে নাগৰিকৰ অধিকাৰৰ পৰিৱৰ্তে দায়িত্বৰ ওপৰত অধিক গুৰুত্ব প্ৰদান কৰিছিল। ৰাষ্ট্ৰৰ নামত ব্যক্তিৰ বলিদান কৰিবলৈ তেওঁলোক সদায় প্ৰস্তুত আছিল।
- ফেচিবাদীসকল গণতন্ত্ৰ আৰু উদাৰনীতিৰ বিৰোধী আছিল। তেওঁলোকে সংসদীয় চৰকাৰক বিশ্বাস নকৰিছিল আৰু ইয়াক মূৰ্খ, দূৰ্নীতিগ্ৰস্ত, মন্থৰগতিৰ, অবাস্তৱিক আৰু অদক্ষ বুলি গণ্য কৰিছিল। তেওঁলোকে ইয়াক পচিবলৈ ধৰা মৃতদেহ বুলি গ্ৰহণ কৰিছিল। তেওঁলোকে সংসদক কোনো ধৰণৰ পৰ্যাপ্ত কাৰ্য সম্পন্ন কৰিব নোৱাৰাৰ বাবে দোষী সাব্যস্ত কৰিছিল। তেওঁলোকে গণতন্ত্ৰক অপ্ৰাকৃতিক বুলি বিবেচনা কৰিছিল আৰু গণতন্ত্ৰৰ মূল ভেঁটিক অগ্ৰাহ্য কৰিছিল। মানুহৰ অন্তৰ্নিহিত মূল্যক আওকাণ কৰি তেওঁলোকে ধাৰণা কৰিছিল যে মানুহৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ গুণ হৈছে ৰাষ্ট্ৰক মানি চলা আৰু সৰ্বশেষত নিজকে ৰাষ্ট্ৰৰ মাজত বিলীন কৰি দিয়া।
- ফেচিবাদীসকলে ৰাষ্ট্ৰত এটা দলৰ অস্তিত্বত বিশ্বাস কৰিছিল আৰু এই অনুসৰি

সমগ্র প্রশাসন পৰিচালনা কৰিব সেই নির্দিষ্ট দলটোৱে। ফেচিবাদৰ মূল শ্লগান আছিল *'এটা দল, এজন নেতা'*।

- ফেচিবাদে নেতাসকলক সর্বাধিক গুৰুত্ব প্রদান কৰিছিল আৰু তেওঁলোকক নায়ক অথবা মহামানৱৰূপে আৰাধনা কৰা হৈছিল। জার্মানীত হিটলাৰ আৰু ইটালীত মুছোলিনীক আক্ষৰিক অর্থত আৰাধনা কৰা হৈছিল আৰু তেওঁলোকৰ আলোকচিত্র আৰু মহানতাৰ জোৰদাৰ প্রচাৰ কৰা হৈছিল। এনে প্রচাৰ চলোৱা হৈছিল যে জার্মানী মানেই হিটলাৰ আৰু হিটলাৰ মানেই জার্মানী। ফেচিবাদ আছিল বিপ্লৱবিৰোধী আৰু অগণতান্ত্রিক। সকলো ধৰণৰ পৰিৱর্তনক ই নস্যাৎ কৰিছিল আৰু পৰিৱর্তনকামী সকলো আন্দোলনক মষিমূৰ কৰিছিল। পূর্ণ শক্তিৰ প্রয়োগ কৰি পৰিৱর্তনক ফেচিবাদে বাধা দিছিল আৰু স্থিতাৱস্থা বাহাল ৰাখিছিল।
- ফেচিবাদ সকলোধৰনৰ মানৱীয় মূল্যবোধ আৰু অনুভূতিৰ বিৰোধী আছিল। বুদ্ধিবাদৰ বিৰুদ্ধে ফেচিবাদে কঠোৰ স্থিতি গ্রহণ কৰিছিল। ফেচিবাদে সকলোৰে পৰা পূর্ণ আনুগত্য বিচাৰিছিল। শাসকৰ সন্মুখত সকলোৱে প্রভুভক্ত কুকুৰৰ দৰে আচৰণ কৰাটো বিচৰা হৈছিল আৰু শাসকে ব্যক্তিসকলৰ বৌদ্ধিক ক্ষমতাৰ কোনো প্রয়োজন অনুভৱ নকৰিছিল।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৩ ঃ বিংশ শতিকাত আৰম্ভ হোৱা এক গণ আন্দোলনৰ উদাহৰণ দিয়ক।

.....

.....

প্রশ্ন নং ৪ ঃ ফেচিবাদী শাসনে ৰাষ্ট্র অথবা ব্যক্তিক কাক অধিক গুৰুত্ব প্রদান কৰিছিল?

.....

.....

প্রশ্ন নং ৫ ঃ ফেচিবাদে কেনে ধৰণৰ ৰাষ্ট্রত বিশ্বাস কৰিছিল?

.....

.....

৯.৫ অধ্যয়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- সাম্যবাদ হৈছে আন এক ৰাজনৈতিক আদর্শ আৰু ইয়াক মার্ক্সবাদী অথবা বিজ্ঞানসন্মত সমাজবাদ বুলিও জনা যায়।

  মার্ক্স আৰু এংগেলছৰ Communist Manifestoৰ পৰা ইয়াৰ সৃষ্টি হৈছে। কালমার্ক্সক

সাম্যবাদৰ স্রষ্টা ৰূপে জনা যায়।

- ফেচিবাদ হৈছে এক বৃহৎ গণ আন্দোলন। মুছৌলিনীয়ে ফেচিবাদৰ সিদ্ধান্ত প্রতিষ্ঠা কৰিছিল।
- এক ৰাজনৈতিক দলৰূপে ফেচিবাদে ১৯২৯ চনলৈকে বৃহৎ ক্ষমতা দখল কৰি আছিল। ই যুক্তিত বিশ্বাস নকৰিছিল।

ই কেৱল কল্পনাত বিশ্বাস কৰিছিল। তদুপৰি ইয়াত স্বাধীনতাৰো বিশেষ অৱকাশ নাছিল। ফেচিবাদ গণতন্ত্র আৰু উদাৰনীতি উভয়ৰে বিৰোধী আছিল।

৯.৬ অধিক জানিবলৈ

ইংৰাজী গ্রন্থ

1) J.C. Johari.(2009).*Principles of Modern Political Science*. New Delhi: Sterling Publishers Private Limited.
2) R.C. Agarwal.(1991).*Political Theory: Principles of Political Science*. New Delhi: S.Chand & Company Ltd.
3) Vidya Dhar Mahajan.(1975). *Principles of Political Science*. New Delhi: S. Chand & Company Ltd.

৯.৭ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ কার্ল মার্ক্সক সাম্যবাদৰ প্রতিষ্ঠাতাৰূপে জনা যায়। মার্ক্সবাদক সাম্যবাদৰ আদর্শমূলক ভেটিৰূপে জনা যায়।

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ সাম্যবাদক বিজ্ঞানসম্মত সমাজবাদ অথবা মার্ক্সবাদ বুলিও জনা যায়।

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ বিংশ শতিকাত আৰম্ভ হোৱা এক গণ আন্দোলনৰ উদাহৰণ হৈছে ফেচিবাদ।

৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ ফেচিবাদে শাসনে ব্যক্তিতকৈ ৰাষ্ট্রক অধিক গুৰুত্ব প্রদান কৰিছিল।

৫ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ ফেচিবাদে এক কর্তৃত্বসুলভ, সর্বগ্রাসী আৰু সর্বশক্তিমান ৰাষ্ট্রত বিশ্বাসী আছিল।

৯.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) চমু প্ৰশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক)

প্ৰশ্ন ১ঃ সাম্যবাদ বুলিলে কি বুজে?

প্ৰশ্ন ২ঃ ফেচিবাদৰ সংজ্ঞা লিখক। ফেচিবাদৰ উত্থানৰ বিষয়ে লিখক।

খ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক)

প্ৰশ্ন ১ঃ সাম্যবাদৰ বিভিন্ন দিশ আলোচনা কৰক আৰু ইয়াৰ সমালোচনা আগবঢ়োৱাওক।

*** ***** ***